

Debatt

JOEN LAGERBERG:

Försvarets inriktning

Mitt i all den internationella uppståndelsen kring Warszawapaktens upprustning med kärnvapenrobotar typ SS-20, och NATO:s beslut om en moderniserad kärnvapenstrategi för Västeuropa, har ubåtsincidenterna 1981 och 1982 påmint oss svenskar om Östersjöområdets snabbt ökande strategiska betydelse.

I skuggan av en kärnvapendebatt, som engagerar allt fler människor, har det varit lätt att glömma den betydande uppbyggnad av konventionella styrkor, som pågår söder och öster om Östersjön. Samtidigt som Sovjetunionen byggt upp en betydande flotta av kärnvapenbärande ubåtar i Östersjön har Warszawapaktsländerna kraftigt förbättrat sin förmåga till snabba och överraskande anfall. Detta har skett genom utbyggnad av landstigningsfarkoster och helikoptrar samt genom en betydande satsning på pansarvapnet.

Warszawapaktens (WP:s) stora satsning på konventionella styrkor har kommit i skymundan för det välbekanta kärnvapenprogrammet, men på senare år genomförda mycket omfattande krigsförbandsövningar med landstigning på kust som viktigt inslag låter ana en krigsplanering, som inte kan undgå att påverka våra egna bedömningar.

Många tecken tyder på att tyngdpunkten i WP:s militära styrkeuppbyggnad har forskjutits norrut i Europa sedan mitten av 1970-talet. Denna rörelse är måhända ännu inte avslutad. Men varje förändring i denna riktning tyder på en strategisk nyorientering, vars konsekvenser för Sveriges del måste bedömas som allvarliga.

Vår kunskap om de nya militära hot, som kan riktas mot Sverige, är redan så stor att det numera råder allmän enighet om att betydande vikt skall läggas vid försvar mot snabba och överraskande angrepp, som primärt riktas mot mål i vår närhet, men som kan beröra svenskt territorium eller luftrum. Detta medför skärpta krav på snabb mobilisering, hög beredskap och en ständigt vidmakthållen kvalitet på våra krigsförband.

Ett grundläggande problem i svensk försvarspolitik av i dag är att utifrån tillgänglig kunskap om omvärldens nya strategiska och taktiska tänkande formulera en målsättning,

som ger det militära försvaret erforderlig styrka både för krig och för fred. Klart är dock att omvärldens strategiska nytänkande ställer krav på en anpassning till utvecklingen, och att denna anpassning måste gälla hela försvarsmakten.

Sedan 1982 års försvarsbeslut tagits av riksdagen kan flygplansfrågan förhoppningsvis få sin lösning. I stället har uppmärksamheten kommit att riktas mot flottans problem.

Ubåtsjakterna i våra skärgårdar hösten 1982, och förra årets incident i Karlskrona, har redan satt sina spår i försvarets planering och arbete. Den nya regeringen har tillsatt en parlamentarisk kommission för att utvärdera och lägga förslag. Det är naturligt att i det läget komma in på frågan om det svenska försvarets anslagsfördelning. Det är också lätt att därvid ge debatten en materielorienterad vinkling. Det inlägg, som Jarl Fernlund gjorde i Svensk Tidskrift nr 8, 1982, är ett exempel härpå.

Men ubåtshotet aktualiserar inte bara frågor om en prioritering av olika slags materiel. Vad det gäller är frågan om försvarsmaktens inriktning överhuvud taget. Problemet är ju att det militära försvaret i dag fortfarande i huvudsak har den inriktning som socialdemokraterna genomdrev åren 1968 och 1972, då flottans nedrustning beslutades. Sedan dess har också flygets organisation kraftigt reducerats, medan armén lämnats tämligen orörd.

En av svagheter med 1978 års försvarskommitté var att den inte ville ta konsekvenserna av att de strategiska förutsättningarna håller på att förändras, trots att man inom kommittén var medveten om detta förhållande. Vid den nödvändiga nyinriktning av försvarsmakten, som förr eller senare blir nödvändig, räcker det inte längre med att ställa en försvarsgren mot en annan eller ett vapenslag mot ett annat. Vid en sådan nyinriktning kan man inte undgå att ta upp till diskussion den utbildningsverksamhet, som i fredstid jämte neutralitets- och incidentberedskapen är försvarsmaktens främsta uppgift.

Ett nyinriktat försvar kräver främst flera kvalificerade fältförband vid armén, utveckling av ett nytt svenskt stridsflygplan JAS samt en förnyelse och förstärkning av flottans ytattack. Den klart högre ubåtsjaktka-

citet vi behöver jämfört med försvarsbesluten 1972–1982 borde kunna lösas i anslutning härtill. Dessutom är behovet av en väsentligt höjd effektivitet inom civilförsvaret och totalförsvarets civila grenar allmänt omvittnat.

Försvarsbeslutet 1982 kom att föregås av långa diskussioner om hur arméns fredsoorganisation borde vara utformad. Jag vill hävda, att en nyinriktning av försvarsmakten måste omfatta fler kvalificerade fältförband vid armén, även om detta innebär en minskning av krigsorganisationen totalt sett.

Aven inom de år 1977 och 1982 beslutade reala anslagsramarna borde det kunna gå att ge försvarsgrenarna de resurser, som krävs för att klara omvärldens nya strategier, och de krav dessa ställer på oss. Vår egen försvarsstrategi och taktik måste samtidigt ge den svenske soldaten en ärlig chans att överleva på slagfältet. Argumenten har blivit många för en omprövning av den anslagsför-

delning mellan försvarsgrenarna, som beslöts år 1958, och som i stort gällt sedan dess. Detta kräver en omprövning av arméns krigsorganisation och innebär att några infanteribrigader måste utgå ur organisationen.

Det är om detta som försvarssdebatten nu borde handla, och om möjligheterna att inom det militära utbildningsväsendet skapa de resurser som behövs för att nyinrikta försvarsmakten. Det är klart att en sådan nyinriktning kräver avvägningar mellan olika utbildningar och olika materiel. Men det vore fel att med gamla utgångspunkter ställa olika intressen mot varandra. Det vore enligt mitt synsätt inte rätt att exempelvis ställa ytfartyg med uthållighet i ubåtsjaktfunktionen mot någon typ av vapenbärare, eller ammunition, som behövs för pansarbekämpning. Vi måste kräva bådadera. Men då måste vi också välja en ny väg för framtidens försvar.

JARL FERNLUND:

Kommentar till Joen Lagerbergs debattinlägg

Den gångna femårsperioden har utmärkts av stora behov av omplanering inom försvaret. Det priskompensationssystem som tillämpats har inte gett tillräcklig kompensation för löneökningar och materielfördyringar. Bristen på medel har medfört att repetitionsutbildningen har måst reduceras samt att materiel har måst utgå ur planerna eller anskaffas i väsentligt mindre antal. Samtidigt har flera materielobjekt måst senareläggas.

Sysselsättningen inom försvaret nödvändiga industrisektorer har härigenom minskat, vilket kan få till följd att värdefullt tekniskt kunnande och viktiga inhemska resurser försvinner ur landet. Ubåtsjaktområdet är ett sådant system- och teknikområde (fartyg, olika former av sensorer samt undervattensvapen) som kommer att försvinna i brist på svensk teknisk utveckling inom landet. Risken är stor att andra eftersatta teknik-

områden följer efter. Ett alliansfritt land som Sverige bör i sina försvarsansträngningar som en självklarhet utnyttja landets teknologi och tekniska kunnande samt inse att detta är en förutsättning för överlevnad mot högteknologiska motståndare.

Den socialdemokratiska försvarspolitiken går i en annan riktning. "Ett välutvecklat folkförsvar med en till detta anpassad teknik" (ur partimotion 1978/79: 594 (s)) innebär en sänkt ambitionsnivå ifråga om marinens och flygvapnets uppgifter. Begreppet folkförsvar ställs mot ett teknologiskt skalförsvar. Det är därför debatten bör ha en "materielorienterad inriktning".

Det militära försvarets inriktning i stort med hänsyn till nuvarande strategiska förutsättningar bör diskuteras mot bakgrund av Perspektivplan del 2 (ÖB 80) samt programplan 1982-87.

MAGNUS af PETERSENS:

Sverige under andra världskriget

Docent F Hirschfeldts TV-program inför repriserna på "förintelsen" var en värdefull repetition för de äldre och en nyttig lektion om "det nära förflutna" för de yngre. Även om framställningen i stort sett var objektiv gav programmet i vissa hänseenden en något skev bild. Ett så stort ämne kan helt enkelt icke få en rättvis behandling på så begränsad tid. Det hade nog varit bättre att dela upp programmet och då mera ingående behandla de viktigaste händelserna.

En i och för sig obetydlig händelse. General Thörnells m fl besök hos Hitler på dennes födelsedag våren 1939 skedde naturligtvis med den socialdemokratiska regeringens instämmande. En helt annan sak är den uppvakning som svensk-tyska föreningen gjorde, den var ett bevis på en omdömeslös naivitet.

I framställningen betonades icke tillräckligt det historiska beslut, det viktigaste som en svensk regering fattat i modern tid, då den i mars 1940 avböjde fransk-engelsk hjälp till Finland över Narvik. Ett jakande svar kunde ha ändrat utgången av andra världskriget. Sverige hade kommit i krig med både Tyskland och Sovjet och hela Norden blivit krigsskådeplats i ett storkrig och troligen fått dela Polens öde.

Beviljandet av de tyska "permittenttransporterna", som med rätta väckt sådant uppseende, föregicks av ett telegram från vår minister i London, av vilket det framgick att den engelske statssekreteraren i utrikesdepartementet tillrådde eftergift med uttrycket här gäller att visa "common sense no bravo".

Som läget var i Europa fanns ingen möjlighet för något land att skicka hjälp om tyskarna skulle anfalla. Engelsmännen hade haft nog av misslyckanden i Norge, Grekland och Frankrike. Svenskt motstånd, som i detta skede icke hade kunnat räcka länge, hade icke varit till nytta för den fria världen och allra minst för Norge och Danmark.

En annan sak är att det kan ifrågasättas om icke avtalet om permittenttransporterna hade kunnat sägas upp tidigare. Nu dröjde uppsägningen av avtalet till sommaren 1943, bl a därför att först då risken för tyska militära motåtgärder syntes ringa. Tyskarna var försvaga-

de särskilt efter nederlagen på ostfronten och vårt försvar hade i detta läge blivit en faktor att räkna med. Huvuddelen av den svenska armén grupperades vid gränsen mot Norge. Om vi då icke hade haft ett starkt försvar kunde den tyska reaktionen blivit som i Ungern. När regeringen Horthy försökte lämna förbundet med tyskarna, besattes landet av relativt obetydliga, huvudsakligen SS-förband, och en statskupp genomfördes av nazistsympatisörer.

Transiteringen av en tysk infanteridivision på järnväg till Finland vid tysk-ryska krigets utbrott i juni 1941 var den största avvikelserna från vår neutralitetspolitik. Militärt sett var eftergiften av ringa betydelse. Tyskarna insatte ca 200 divisioner i Ryssland, därav sex i Finland. I anfallsplanen Barbarossa anges att Sverige troligen kommer att ställa både sitt landsvägs- och järnvägsnät till tyskarnas förfogande. Med detta undantag blev så icke fallet. En förnyad tysk begäran, några veckor senare, om transport av ytterligare en division avvisades. Detta måste ha betraktats som en allvarlig politisk motgång för tyskarna, som då behärskade nästan hela Väst- och Sydeuropa utom England.

Även med England förekom samarbete på underrättelsetjänstens område, vilket ofta skedde genom samarbete med dansk och norsk militär underrättelsetjänst, som var etablerad i Stockholm. I det officiella verket "British Intelligence service report" omtalas flera exempel på sådant samarbete. Bl a kom underrättelsen att kryssaren Bismarck passerade Kattegatt från svenskt håll via norske marinattachén i Stockholm. När under tysk övningskjutning den första kända V 2 raketten av misstag slog ner i Småland, uppsamlades resterna och skickades i hemlighet för analys till England. Flera varningar om förestående tyskt anfall mot Sovjet lämnades till England från Sverige. Engelske ambassadören i Moskva, sir Stafford Cripps, torde också ha framfört dem. Trots att tom tidpunkten var angiven och varningar kom från flera andra källor, tycks Stalin icke ha satt tilltro till varningarna.

Utbildningen av flera tusen man danska och norska sk polistrupper under de två sista krigsåren stred naturligtvis mot ett strikt neu-

tralitetsbegrepp, liksom att på vintern 1945 amerikanskt flyg tilläts att transportera en norsk bataljon till Nordnorge.

Officerskåren har ofta beskyllts för tyskvänlighet och ibland har dess lojalitet ställts ifråga. Vem minns i våra dagar den sk radiomajorens sedermera översten Arvid Ericsons tal i radio på våren 1941 med uppmaning till motstånd i alla lägen och praktiska anvisningar hur tex luftlandsättningar skulle försvåras? Tyskvänligheten är en stor överdrift och vad lojaliteten beträffar torde de ansvariga politikerna inte ha tvivlat på officerskåren, utom möjligen i några fall under finska vinterkriget.

De yngre officerarnas inställning framgår av vad undertecknad skrev i Officersförbundsbladet 1943 och som med instämmande citerades i DN den 13.6 samma år. I artikeln står bla: "Officerskårens inställning till Ryssland präglas icke av någon klasspåverkad avoghet, tvärtom beundras den ryska kraftutvecklingen och särskilt arméns prestationer på många håll. ... Vad inställningen till Tyskland beträffar, måste man komma ihåg att detta land icke på länge utgjort något hot mot Sverige. Att läget nu har förändrats

har officerskåren så gott som undantagslöst förstått. Vad som skett och sker i Norge kan inte undgå att utöva sitt inflytande."

Vidare står i artikeln: "De fall då officerare gjort sig skyldiga till bristande omdöme i utrikespolitiska frågor kan förklaras med att särskilt de yngre officerarna har en ganska bristfällig kunskap om utrikespolitik. Det är naturligt, men knappast försvarligt att en ung fänrik ser på sitt yrke ur en begränsad militär synvinkel. Han faller lätt i "fäförundran" inför någon utländsk militär prestation".

Mer upplysning anges vara nödvändig för ökad förståelse för den "svenska linjen". "Varje officer måste förstå att målet för vårt handlande icke är att fejt följa minsta motståndets lag utan har en positiv syftning, en framtid för ett fritt Sverige och ett fritt Norden".

De flesta svenskar både de som aktivt civilt eller militärt upplevde beredskapen och de yngre, som inte minns den tiden, inser numera att Sveriges politik var riktig. Den var inte heroisk och neutraliteten var flexibel men resultatet blev det bästa möjliga både för oss och våra nordiska grannländer.

CARL JOHAN LJUNGBERG:

Behöver vi intellektualismen?

I SvT 6/82 drar Olof Ehrenkrona en lans för intellektualismen som han menar idag satts på undantag. Han hävdar att frihetens överlevnad fordrar inte bara lydnad mot "demokratins yttre former", "stadgans paragrafer", utan också mot vad han kallar "det intellektuella förhållningssättet". Detta betecknas med ord som frihet, tolerans, saktighet. Det sägs bygga på insikten "att inga sanningar är eviga utan att politiska åsikter och

uttalanden likaväl som naturvetenskapliga teser måste kunna prövas på logiska grunder". Ehrenkrona tänker sig att vi med hjälp av vissa debattregler skall kunna pröva sådana åsikters hållbarhet. För denna tanke återopas filosofen Karl Poppers sk "logic for scientific discovery".

Som hotet mot intellektualismen ser Ehrenkrona människors fördomar, inte minst benägenheten även bland intellektuella att

bedöma åsikters värde efter vem som framför dem, inte efter åsikternas kvalitet. Att politiska mål liksom skilda gruppljaliteter av flertalet lätt överordnas den intellektuella redbarheten gör att en spänning även finns mellan majoritetsstyret och "förnuftsstyret", *the rule of sense*, hävdar han.

Det är utan tvivel bra att värdet av intellektuell disciplin såsom en del av det ansvar vi i det fria samhället bär som omväxling framhävs. Vem retar sig inte på när pamparna begär utrymme och respekt för ofta torftiga budskap, påhejade av de egna. Samtidigt vill jag ifrågasätta tron att logisk metod, intellektuella spelregler, som botemedel för oss särskilt långt. Bortsett från att en vädjan därom snart överröstas är det också ovisst om föreställningar som Poppers, alltså rena vetenskapsteorier, kan visa vägen i så handfasta sammanhang som de politiska.

Enligt Ehrenkrona måste vi ha ett öppet samhälle därför att "inga sanningar är eviga". Dessa måste oupphörligt omprövas, och detta förutsätter det öppna samhället. Men det tycks som om han därmed tenderar åt en förväxling av politikerns problem med vetenskapsmannens. Forskaren sysslar med sant eller falskt, politikern med bra eller dåligt. Vår fråga inför nya förslag till reformer är inte "Är de sanna?" utan "Är de lämpliga?" eller "Hur kan de bidra till ett bättre liv?" Tolkningen av sådana åtgärders värde sön-derfaller inte heller i en prövning av deras överensstämmelse med några regler. Den är en intuitiv handling, ett slags omdömeskonst vars beskaffenhet ingen helt förmår återge. De flesta politiker har nog åtminstone någon känsla av ansvaret och värdigheten i sin verksamhet, men med rätta torde få fråga sig vad denna har med regler respektive med "eviga sanningar" att göra.

Det kan invändas att strävan borde vara att också i praktiskt politiska inrättningar såsom riksdagen eller massmedierna söka närma sig "det intellektuella förhållningssättet", också om dess regler sällan uttalat föresvävar dem som deltar. Om denna strävan saknas, kan det då hävdas att dessa inrättningar verkar rationellt? Jag vill svara "ja". Det sker givetvis en prövning i de politiska församlingarna, men det skulle överraska om den ser eller bör

se ut så som Ehrenkrona beskriver den. Jag vill hävda att prövningen sker enligt ett slags intuitivt, dynamiskt kriterium som kan kallas institutionens anda. Denna utgör en förstälse för institutionens ändamål, en grundattityd som formats av tidigare beslut, av milstolpar i författningsutvecklingen, och inte minst av personligheter som tidigare verkat. Vi är tex demokrater, inte därför att vi på ett abstrakt sätt omfattar folkstyrets regler, utan därför att vi konkret absorberat den demokratiska livsstilen sådan den funnit uttryck i specifika nationella institutioner och dess historia. Vi är demokrater av vana och genom deltagande i vår politiska kultur.

Institutionens anda — är då inte det bara ett förskönande sätt att uttrycka de regler för prövning av åsikters hållbarhet som Ehrenkrona hävdar vara kärnan i "det intellektuella förhållningssättet"? Är det inte olika uttryck för samma sak? I en mening, ja. Både önskan att binda de demokratiska avgörandena hårdare vid debattregler och önskan att de skall genomsyras av den anda jag antytt kan härledas ur kravet att motverka godtycket hos tillfälliga viljeyttringar. Bägge ståndpunkterna kan ses som uttryck för en konstitutionell demokratisyn, i motsats till en plebiscitär eller direktdemokratisk.

Samtidigt finns det mellan dessa synsätt skillnader. Institutionens anda är förvisso både förenlig med lydriad mot regler och tar sig uttryck i utbildandet av regler. Men den kan aldrig uttömmas genom sådana regler. Detta visas inte minst i det fall, då en trohet mot författningsens eller institutionens anda fordrar att reglerna åsidosätts. Edmund Burke, den engelske 1700-talspolitikern, har menat att den ärorika revolutionen var exempel på hur författningsens bevarande krävde att dess bokstav för en kort tid åsidosattes. Reglerna är statiska, den konstitutionella andan däremot utvecklas och fördjupas ständigt. Med denna som norm prövas de specifika reglerna ständigt, vilket leder till att de modifieras. Innebörden i tidigare beslut nytolkas efterhand i sökandet efter författningsens ändamål. Genomgående är att debattreglerna är uttryck för den politiska andan, snarare än inbegreppet av denna.

Att Ehrenkrona inte riktigt har insett detta

komplicerade samspel mellan demokratis regler och vad jag kallar dess anda eller livsstil antyds av att han tycks jämställa tolerans med lydnad mot debattregler. Iaktas den intellektuella prövningen, tycks han mena, har toleransens villkor uppfyllts. Men det är långtifrån klart att intellektualism i hans mening skänker ökad tolerans i det politiska umgänget. Också det exempel han väljer, Calvins Genève, visar detta. Ehrenkrona säger att toleransen där till synes oförklarligt upphörde när Calvin kom till makten. Men ingen förklaring ges. Kan inte denna sökas i den anda, i vilken Calvin omfattat trosfriheten? I de motiv som präglade hans tolerans? Att iaktta spelregler är inte nog, om motiven inte är höga nog.

Tillspetsat kan sägas, att också lydnaden mot regler kan hävdas i en anda som blir intolerant. Det är i varje fall svårt att se hur reglernas innehåll skulle kunna utgöra en garanti för en "hjärtats" intolerans. Kanske är det betecknande att den förebild Ehrenkrona anger, Karl Popper, uttalat: "Jag har alltid betonat behovet av en viss dogmatism; den dogmatiska vetenskapsmannen har en viktig roll att spela." Trots sitt tal om att inga mänskliga upptäckter är bestående har Popper ändå i sin sk falsifieringsregel menat sig äga en tidlös och neutral replipunkt varifrån han menar att såväl vetenskapens antaganden som politiska åsikter och värderingar kan dömas. Visst är vetenskaplig dogmatism en sak, politisk en annan. Men följer inte med överflyttandet av en sådan logisk teori till det politiska området lätt en benägenhet att auktoritativt utdöma meningsyttringar som ovetenskapliga och därför som utan berättigande?

Risken — man kan bara tala om en risk — med en dogmatisk rationalism av Poppers slag är att nya idéer hämmas, något som väl

knappast avsågs. Det myndiga kravet på att varje föreställning skall prövas enligt "de vetenskapliga upptäckternas logik", ja, själva tron att deras relevans kan avgöras med logisk metod, undanskymmer den allmänna erfarenheten att nya idéer och livsstilar först efterhand avslöjat sin mening och sitt värde. Faktum är att det ofta är i den långvariga koncentrationen på vissa vanor, som intellektet aldrig medvetet bejakat, som de flesta av våra civiliserade landvinningar gjorts. Vanor, uppfattade som värden eller bevarare av värden, har gjort mera för kulturens framsteg, förnuftets inbegripet, än en intellektuell prövning av Poppers slag. Det var genom att enbart hålla fast vid vissa former av ekonomiskt utbyte som de insikter som lett fram till den fria ekonomin kunde göras. Det var genom att inte överge de framväxande demokratiska vanorna som majoritetsstyrets möjligheter kunde utforskas. Själva utvecklandet av dessa bägge institutioner gav också upphov till begrepp, som varje bedömning av deras värde måste beakta. En prövning som söker vara "neutral" i så motto att den inte inbegriper dessa begrepp är antingen meningslös eller otänkbar.

Ehrenkrona talar om det "mödosamma arbete för individuell och intellektuell frigörelse" som skett i Västerlandet. Men vad han ser som målet för denna frigörelse är en rationalism som inte tycks ha lärt mycket av "det mödosamma arbetet" i den meningen att den har en ohistorisk syn på människans förnuft. Behöver vi intellektualismen? Ja, i den mån den är villig att jämställa det värdefulla intellektuella arbetet med ett fasthållande vid civiliserade, moraliska vanor, snarare än vid logiska debattregler. Som en bestående vilja att tolka och förfina en specifik tradition är intellektualismen i hög grad berättigad.

OLOF EHRENKRONA:

Svar till Carl Johan Ljungberg

Carl Johan Ljungbergs invändningar mot min artikel om kravet på att de intellektuella spelreglerna följs i den politiska debatten, är inte kristallklara. Det finns således en risk att jag missförstått honom och drar för långtgående slutsatser av hans invändningar.

Ljungberg ser såvitt jag förstår ett visst värde i att de intellektuella reglerna tillämpas i politiken men invänder samtidigt på en rad punkter mot deras praktiska betydelse. Den som försöker sätta sig på två stolar löper vanligen risken att hamna mittimellan. Oklarheterna i Ljungbergs artikel kan bero på denna besvärliga sits.

Ljungberg hävdar en gammal konservativ teori om att institutionerna styrs av en slags anda som förefaller ganska oåtkomlig för en rationell analys. Han hävdar också att jag blandat ihop vetenskap och politik. Politikerns roll är att intuitivt bestämma hur det bör vara. Vetenskapsmannen skall redovisa hur det verkligen är.

Föreställningen om att de politiska församlingarna styrs av en inneboende anda inbjuder lätt till ren antiintellektualism. Politiska beslut får ett drag av opåverkbarhet som strider mot idéen om demokratiska organ som rationellt verkande beslutscentra.

Om den inneboende andan i en politisk församling spelar en större roll för de konkreta besluten än den intellektuella prövning, som måste föregå omröstningarna, vore det ytterst allvarligt. Det skulle innebära att politiska beslut definitionsmässigt styrs av andra faktorer än det mänskliga och upplysta förnuftet. Traditioner och fördomar betyder mer än den logiska prövningen av en viss åtgärds ändamålsenlighet för det man vill uppnå. Nu är det bevisligen och lyckligtvis inte så det är tänkt att beslutsfattande skall gå till, vare sig det sker i auktoritära eller demokratiska former. Att fatta rationella beslut utifrån en intellektuell prövning av mål och medel uppfattas fortfarande som eftersträvansvärt. Det är ett begränsat fåtal som ger upp inför den ofta påtagliga irrationaliteten i beslutsfattandet och väljer att se detta som ett resultat av ett institutionernas eget själliv.

Socialdemokraterna har en sådant teleologisk syn på samhället med stort S, på facket och på de bostadspolitiska institutionerna. De förra sägs företräda löntagarna. De senare uppges föra en social bostadspolitik. Men facket kan bara sägas företräda löntagarna om de också gör det i de konkreta beslutssituationerna. Aldrig så storstilade ändamål gör inte att ett beslut om löntagarfonder blir mer eller mindre förankrat bland medlemmarna. När det gäller den sociala bostadspolitiken kan det på goda grunder ifrågasättas såväl om den är social, som om den överhuvudtaget kan bestå med erkännandet att vara en politik.

Att Ljungbergs politiska inställning ligger nära socialdemokraternas är kanske inte så förvånande. Socialdemokraternas kollektivistiska tradition har drag som inte sällan påminner om de som återfinns i konservatismen och vice versa. Konservativa teoretiker har sällan ställt intellektuella krav på den politiska beslutsprocessen. Utvecklingen i Sverige sedan mitten av 1960-talet visar att också många socialdemokrater slutat med detta.

Ljungbergs gräns mellan vetenskaplig debatt och samhällsdebatt är både ofruktbar och farlig. Den är ofruktbar därför att det inte finns en så snäv gräns i verkligheten. Gränsen går mellan värderingar och fakta, men det är icke uteslutande förbehållet vetenskapsmännen att uttrycka sig i är-satser eller politikerna att uttrycka sig i bör-satser. Men Ljungbergs gränsdragning är framförallt farlig. Den leder till att de intellektuella kraven på politiker och andra debattörer sätts alltför lågt. Med Ljungbergs sätt att resonera kan mytbildning och propaganda lätt försvaras. Även om det inte görs anspråk på att myterna är sanna anses de lika sanna som det som verkligen är sant. Och det är detta som jag anser måste bekämpas för att demokratin skall kunna försvaras inte bara som en trosföreställning bland andra utan också som en effektiv styrelseform.

Politiker är satta att leda en nation och därvid uppfylla vissa krav som medborgarna ställer. En del av dessa krav har sin utgångs-

punkt i ideologiska föreställningar. Andra har sina rötter i rent materiella överväganden. Men oavsett detta kan politiker aldrig kosta på sig att handla bara efter någon slags intuition om hur saker och ting *bör* vara. Politikerna måste ha en uppfattning om hur det verkligen förhåller sig. Och verkligheten – vad som är eller icke är – kan faktiskt intellektuellt prövas.

En politiker måste också göra klart för sig vilka handlingsalternativ som finns. Dessa tas fram efter en prövning av hur en viss åtgärd står i överensstämmelse med det resultat man vill uppnå. Stora delar av den ekonomiska politiken bygger tex på förutsättningen att de skilda inlagen intellektuellt kan prövas.

Det tredje steget är att politikern försöker övertyga om den lösning han eller hon anser vara riktig. Också här måste vi givetvis ha rätt att ställa intellektuella krav på argumentationen. Annars blir ju vinsten eller förlusten i debatten enbart beroende av röststyrkan eller av förmågan att dupera. Politiken skulle lika gärna kunna överlämnas åt en kår av medicinmän vars förtroende hos allmänheten

enbart är en tros- eller åsiktsfråga. Men demokratin förutsätter icke bara åsikter hos väljare och valda. Styrelseformen förutsätter förvisso också ett stort mått av insikter.

Slutligen har jag icke hävdat att toleransens villkor har uppfyllts om den intellektuella prövningen iakttagits. Så är det givetvis inte. Den som pläderar för intellektualismen uttrycker en värdering av hur man skall uppträda i det politiska eller vetenskapliga samtalet. Den intellektuelle tolererar inte antiintellektualismen på samma sätt som demokraten icke tolererar kommunismen. Men det viktiga är vilket uttryck detta tar sig i det praktiska handlandet. Idéer bekämpas icke med våld. Det gäller också galna idéer. Intellektualismen kan heller icke försvaras med hjälp av debattmetoder som bryter mot de egna spelreglerna. Därför föder intellektualismen ett tolerant uppträdande gentemot det nya och avvikande så länge det kan utsättas för en rimlig prövning på förnuftsmässiga grunder. Antiintellektualismen däremot är nästan alltid ett vapen som används mot förändringar eller för att driva fram revolutioner.

CARL JOHAN LJUNGBERG:

Svar till Olof Ehrenkrona

Det är svårt att förstå varför Ehrenkrona finner mina synpunkter så betänkliga. Jag är ingalunda emot att nya förslag prövas i avsikt att söka ta bort det dåliga och ogenomtänkta. Avsikten med min traditionalism är just att utesluta en del av det godtycke som Ehrenkrona tillskriver mig.

Den anda jag talar om skall vara en motvikt mot bla "myter" och "propaganda", inte ett medel att utbreda sådant. Om ordet "anda" stöter, kalla det då gärna referensram. Min

poäng är att konkreta erfarenheter och vanor, rätt fattade, ger bättre ledning i praktiska ting än abstrakta debattregler. Erfarenheten vidgar beslutshorisonten utan att på förhand låsa besluten.

Beträffande den risk jag berört för intolerans under intellektualismens täckmantel bemöter mig inte Ehrenkrona. Fast intellektualismen sägs vara en "värdering" bland andra, skall den tydligen dogmatiskt upprätthållas.